

Робоча навчальна програма з дисципліни за вибором «Невідкладна абдомінальна хірургія» підготовки докторів філософії за спеціальністю «Медицина», спеціалізацією «Хірургія» складена:

Матвійчуком Б.О., завідувачем кафедри хірургії та ендоскопії ФПДО Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, доктором медичних наук, професором.

Бочаром В.Т., доцентом кафедри хірургії та ендоскопії ФПДО Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, кандидатом медичних наук, доцентом.

Рецензент:

Лукавецький О.В., завідувач кафедри хірургії №1 Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, доктор медичних наук, професор.

РЕЦЕНЗІЯ

НА НАВЧАЛЬНУ ПРОГРАМУ ДИСЦИПЛІНИ

«Хірургічна гастроентерологія»

(курс за вибором)

підготовки фахівців третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти – доктора філософії (PhD)
галузі знань 22 Охорона здоров'я
спеціальності 222 Медицина
Львівського національного медичного університету
імені Данила Галицького

Кафедра хірургії та ендоскопії ФПДО

Робоча навчальна програма дисципліни за вибором «Хірургічна гастроентерологія» підготовки фахівців третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти; кваліфікації – доктора філософії; галузі знань – 22 «Охорона здоров'я»; спеціальності – 222 «Медицина»; спеціалізація «Хірургія» складена на основі Закону України «Про вищу освіту», «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах» (23 березня 2016 року, №261), «Освітньо-наукової програми доктора філософії (Ph.D.)» (Протокол №7-ВР від 29.06.2016 ЛНМУ імені Данила Галицького); «Робочої навчальної програми», затвердженої 21.02.2019 року; Наказу МОН України від 01.10.2019 року № 1254 «Про внесення змін до Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти».

Представлена робоча навчальна програма складена логічно, є частиною освітньої програми підготовки докторів філософії в рамках професійної спеціалізації та розрахована на 3 кредити ECTS, та включає всі види аудиторної та самостійної роботи аспірантів, практики і час, що відводиться на контроль якості засвоєння аспірантами програми.

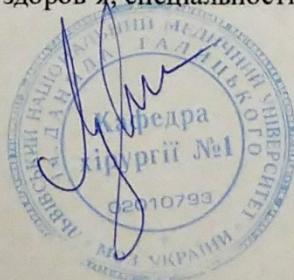
Ця робоча навчальна програма дисципліни за вибором «Хірургічна гастроентерологія» визначає мету і завдання дисципліни, характеристику робочої програми, програмні компетентності, програмні результати навчання, ресурсне забезпечення реалізації програми, академічну мобільність, має структурно-логічну схему освітньої програми, форму атестації здобувачів вищої освіти та нормативні посилання. Також програма має матрицю відповідності програмних компетентностей компонентам освітньої програми та матрицю забезпечення програмних результатів навчання відповідними компонентами освітньої-професійної програми «Медицина».

Структура програми відображена в навчальному плані та включає навчальні питання загальної підготовки, професійної підготовки, та науково-дослідної роботи, завершуючись заліком.

Якість змістовної складової начального плану не викликає сумнівів. Тематика дисципліни, яка включена до програми, розкриває сутність актуальних на сьогоднішній день проблем, таких як багатопрофільна підготовка професіонала в галузі медицини. Структура плану в цілому логічна та послідовна. Така прозорість і зрозумілість структури та змісту програми підготовки доктора філософії (PhD) зі спеціальності 222 Медицина дозволяє зробити висновок про те, що її впровадження дозволяє створити наукове середовище підготовки фахівців третього (освітньо-наукового) рівня медичної науки.

З урахуванням вищезазначеного вважаю що, рецензовану робочу навчальну програму дисципліни за вибором «Хірургічна гастроентерологія» можна рекомендувати до використання при підготовці фахівців третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти – доктора філософії (PhD), галузі знань 22 Охорона здоров'я, спеціальності 222 Медицина.

Завідувач кафедри хірургії №1,
д. мед. н., професор

О.В. Лукавецький

ВСТУП

Робоча навчальна програма дисципліни за вибором «Хірургічна гастроентерологія» підготовки фахівців третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти; кваліфікації - доктора філософії; галузі знань - 22 «Охорона здоров'я»; спеціальності - 222 «Медицина»; спеціалізація «Хірургія» складена на основі Закону України «Про вищу освіту», «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих начальних закладах» (23 березня 2016 року, №261), «Освітньо-наукової програми доктора філософії (Ph.D.)» (Протокол №7 - ВР від 29.06.2016 ЛНМУ імені Данила Галицького); «Робочої навчальної програми», затвердженої 21.02.2019 року; Наказу МОН України від 01.10.2019 року № 1254 «Про внесення змін до Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти».

Дана програма є частиною освітньої програми підготовки докторів філософії в рамках професійної спеціалізації та розрахована на **3 кредити ECTS**.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є хірургічна патологія органів черевної порожнини.

1. МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Мета викладання навчальної дисципліни за вибором «Хірургічна гастроентерологія» передбачає здобуття та поглиблення комплексу знань, вмінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних завдань із цієї дисципліни, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, що вирішує актуальне наукове завдання в хірургії, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Також вдосконалення: знань про анатомічну будову та фізіологію органів черевної порожнини, методи інструментальних обстежень пацієнтів із патологією органів черевної порожнини, вивчення етіологічних чинників та патогенетичних змін в організмі пацієнта з патологією органів черевної порожнини, клінічні вияви цих хвороб, алгоритми медикаментозного та хірургічного лікування патології органів черевної порожнини.

Здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії повинен:

— **знати:** анатомічну будову, особливості кровопостачання та фізіологію печінки, підшлункової залози, стравоходу, шлунка та кишечника; патофізіологічні зміни в організмі пацієнтів із патологією органів травлення; основні методи лабораторних (біохімічні, коагуляційні, ліпідного обміну крові) та інструментальних досліджень в хірургії органів черевної порожнини, особливості методів візуалізації патологічних у органах черевної порожнини: ультрасонографія, комп'ютерна томографія, магнітно-резонансна томографія, ангіографія, ендоскопічна ретроградна холангіопанкреатографія, магнітно-резонансна холангіопанкреатографія; головні переваги, недоліки та діагностичні можливості цих методів інструментальних досліджень; самостійно обстежувати хворих із хірургічною патологією органів черевної порожнини зі складанням історії хвороби; етіологію, патогенетичні особливості, клінічні вияви, діагностичні та диференціально-діагностичні ознаки хвороб органів черевної порожнини, покази до операційного лікування; тактика та стратегія хірургічного лікування цих пацієнтів, конвенційні та малоінвазійні операційні втручання на органах черевної порожнини; сучасні напрямки, рекомендації та алгоритми лікування патології органів черевної порожнини;

— **вміти:** збирати медичну інформацію про стан пацієнта; за стандартними методиками виділити

провідні симптоми та синдроми при захворюваннях органів черевної порожнини; шляхом логічного аналізу та обґрунтування отриманих клінічно-параклінічних даних встановити діагноз; визначати етіологічні фактори та патогенетичні механізми розвитку основних хвороб органів черевної порожнини; оцінювати результати лабораторних та інструментальних методів досліджень; шляхом прийняття обґрунтованого рішення, поставити найбільш вірогідний клінічний діагноз; діагностувати невідкладні стани; визначати тактику та надання екстреної долікарської медичної допомоги та знати покази до невідкладних операційних втручань; ведення медичної документації; опрацювати та аналізувати державну, соціальну та медичну інформацію.

2. КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми дисципліна забезпечує набуття здобувачами вищої освіти ступеня доктора філософії наступних *компетентностей та програмних результатів навчання*:

1. Інтегральна компетентність: здатність ефективно вирішувати комплексні наукові та практичні проблеми в галузі медицини **за спеціальністю «хірургія»**, організувати і виконувати власну науково-дослідницьку роботу з метою генерування нових систематизованих знань, що мають теоретичне і практичне значення, можуть успішно впроваджуватись у вітчизняний й міжнародний дослідницький та освітній простір, практичну медицину та інші сфери життя.

2. Загальні компетентності (ЗК):

ЗК1. Здатність до науково-професійного, світоглядного та загальнокультурного саморозвитку і самовдосконалення.

ЗК2. Здатність автономно виконувати фахову та науково-дослідницьку роботу з дотриманням принципів академічної доброчесності, авторського права та наукової етики.

ЗК3. Здатність до різнобічного пошуку, самостійного аналізу та систематизації інформації з використанням сучасних комунікаційних та інформаційних технологій.

ЗК4. Здатність спілкуватись і взаємодіяти в науково-професійному та освітньому середовищі, в тому числі, - на міжнародному рівні.

ЗК5. Здатність незалежно мислити, виявляти, формулювати й ефективно вирішувати проблеми наукового характеру, приймати відповідальні рішення, продукувати нові знання та ідеї.

ЗК6. Здатність проводити моніторинг виконаних робіт, здійснювати оцінку інтелектуального продукту та забезпечувати його якість.

ЗК7. Здатність до опрацювання, аналізу, узагальнення, обговорення та представлення результатів власного наукового дослідження у вигляді усної та письмової презентації державною й іноземною мовами, опанування майстерності вести наукову дискусію з демонстрацією вільного володіння науковою термінологією, риторикою та культурою наукового мовлення.

ЗК8. Здатність працювати в команді, організувати, планувати та прогнозувати результати власної чи колективної роботи, нести відповідальність за досягнуті результати, діяти в нових умовах, керувати роботою інших осіб та мотивувати їх для досягнення спільної мети.

3. Фахові компетентності:

ФК1. Здатність аналізувати, відтворювати, інтерпретувати та використовувати в практичній, науково-дослідницькій та освітній діяльності знання сучасного стану проблем та досягнень в галузі хірургії органів черевної порожнини, основних концепцій, теорій, гіпотез щодо розвитку, перебігу та лікування хірургічних хвороб органів черевної порожнини.

ФК2. Здатність розробляти та управляти науковими проєктами в хірургічній гастроентерології, формулювати мету, зміст та новизну дослідження.

ФК3. Здатність встановлювати потреби у додаткових знаннях за напрямком наукових досліджень в галузі хірургії органів черевної порожнини, генерувати нові знання, наукові гіпотези, теорії та концепції щодо розвитку, перебігу, прогнозування наслідків, медикаментозне та хірургічне лікування хворих на патологію органів черевної порожнини.

ФК4. Здатність обирати та використовувати сучасні методи дослідження (опитування, огляду, спеціального клінічного обстеження, визначення необхідного переліку лабораторних та інструментальних обстежень пацієнтів із хірургічними хворобами органів черевної порожнини відповідно до поставленої мети, завдань та очікуваних результатів.

ФК5. Здатність інтерпретувати, аналізувати й узагальнювати результати роботи з профільними пацієнтами, дані власних наукових досліджень із проблем хірургії органів черевної порожнини, визначати їх місце в системі існуючих знань, дотримуючись принципів наукової етики, академічної доброчесності й авторського права.

ФК6. Здатність впроваджувати нові знання з питань хірургії органів черевної порожнини в наукову сферу, освітній процес і практичну роботу за фахом «хірургія».

4. Програмні результати навчання:

ПРН 1. Безперервно самовдосконалюватись та застосовувати здобуті науково-професійні знання та вміння з хірургії органів черевної порожнини в науковій, фаховій та освітній діяльності.

ПРН 2. Використовувати набуті концептуальні та методологічні знання для організації й самостійного виконання наукового дослідження в галузі хірургії органів черевної порожнини.

ПРН 3. Добирати, аналізувати, інтерпретувати, коректно оцінювати і творчо використовувати клінічну та наукову інформацію стосовно причин розвитку, особливостей клінічного перебігу, підходів до діагностики, лікування та профілактики хірургічних хвороб органів черевної порожнини.

ПРН 4. Вміти виявити та окреслити невирішені проблеми щодо діагностики і лікування пацієнтів з хірургічними хворобами органів черевної порожнини з подальшим визначенням шляхів їх вирішення.

ПРН 5. Продукувати нові знання та ідеї, формулювати наукові гіпотези, теорії та концепції в галузі хірургічної гастроентерології з урахуванням та дотриманням принципів наукової етики й академічної доброчесності.

ПРН 6. Самостійно аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати, узагальнювати, систематизувати клінічні та наукові дані стосовно причин розвитку, особливостей клінічного перебігу, підходів до діагностики, лікування і профілактики хірургічних хвороб органів черевної порожнини.

ПРН 7. Розробляти дизайн і план власного дослідження за фахом «Хірургія» на основі самостійно сформульованих мети і завдань.

ПРН 8. Обирати, застосовувати і вдосконалювати сучасні методики дослідження пацієнтів з хірургічною патологією органів черевної порожнини.

ПРН 9. Розробляти та впроваджувати нові способи діагностики, лікування та профілактики хірургічних хвороб органів черевної порожнини.

ПРН 10. Використовувати здобуті в результаті дослідження нові знання щодо хірургічної патології органів черевної порожнини в практичній діяльності й освітньому процесі.

ПРН 15. Розвивати комунікації та застосовувати навички міжособистісних взаємодій в науковому, професійному, освітньому та міждисциплінарному середовищах.

ПРН 16. Дотримуватися принципів наукової етики у роботі з пацієнтами із хірургічною патологією органів черевної порожнини.

ПРН 17. Використовувати принципи академічної доброчесності та нести відповідальність за достовірність отриманих та оприлюднених наукових результатів.

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Структура навчальної дисципліни	Кількість кредитів, годин, з них					Рік навчання семестр	Вид контролю
	Всього	Лекцій (год)	Практ. (год)	Семін. (год)	Самост. робота (год)		
		очна денна, очна вечірня форма					
Серцево-судинна хірургія	3 кредити / 90 год	8	28	8	46	За вибором аспіранта/ів	Залік
		Заочна форма					
		4	10	4	72		

Очна форма навчання (денна, вечірня)

Розділ	Назва теми	Години	Вид заняття (години)			
			Лекції	Практичні заняття	Семінари	Самостійна робота
1	2	4	5	6	7	8
1.	Клінічний підхід до механічної жовтяниці: причини виникнення, клінічні вияви, лабораторна діагностика, тактика інструментальних досліджень та хірургічного лікування.	2	2			
2.	Грижі передньої черевної порожнини: класифікація, клінічні вияви, тактика хірургічного лікування.	2	2			
3.	Запальні захворювання тонкої та товстої кишки: класифікація, епідеміологія, клінічні вияви, інструментальна діагностика, особливості медикамен-	2	2			

	тозного лікування в залежності від локалізації запалення, покази до хірургічного лікування.					
4.	Хірургічна патологія прямої кишки.	2	2			
5.	Особливості клінічного перебігу механічної жовтяниці залежно від причини виникнення.	2		2		
6.	Рак головки підшлункової залози: онкомаркери та прогнозування курабельності, клінічні вияви, комбіноване лікування.	2		2		
7.	Рак головки підшлункової залози: радикальні та паліативні операції.	2		2		
8.	Злоякісні пухлини жовчних проток: прогностичі фактори, клінічні вияви, комбіноване лікування.	2		2		
9.	Пахвинні грижі: вибір методу хірургічного лікування відповідно до міжнародних протоколів.	2		2		
10.	Хірургічне лікування пацієнтів із гігантськими рубцевими вентральними грижами.	2		2		
11.	Хвороба Крона: фактори ризику, клінічні вияви, діагностика, медикаментозне та хірургічне лікування.	2		2		
12.	Неспецифічний виразковий коліт: фактори ризику, клінічні вияви, діагностика, медикаментозне та хірургічне лікування.	2		2		
13.	Дивертикульоз та дивертикуліт товстої кишки.	2		2		
14.	Геморой: класифікація, причини виникнення, клінічні вияви, діагностика, диференційна діагностика, медикаментозне та хірургічне, в тому числі малоінвазійне, лікування..	2		2		
15.	Хронічний панкреатит: причини, патоморфологічні зміни, клінічні вияви, методи діагностики, методи медикаментозного та хірургічного лікування.	2		2		
16.	Парапроктит: причини виникнення, клінічні вияви, діагностика, хірургічне лікування.	2		2		
17.	Анальна тріщина: етіологія, клініка,	2		2		

	диференційна діагностика, консервативне та хірургічне лікування.					
18.	Залікове заняття.	2		2		
19.	Синдром Міріззі: класифікація, клініка, методи діагностики, лікувальна тактика.	2			2	
20.	Роль малоінвазійних втручань у лікуванні пацієнтів з грижами передньої черевної стінки.	2			2	
21.	Хвороби оперованого шлунка: класифікація, клінічні вияви, методи діагностики.	2			2	
22.	Диференційна діагностика запальних захворювань тонкої та товстої кишок.	2			2	
23.	Методи та тактика передопераційного приготування пацієнтів із механічною жовтяницею.	2				2
24.	Роль ендоскопічних втручань у лікуванні пацієнтів із механічною жовтяницею.	2				2
25.	Абсцеси печінки: причини виникнення, клінічні вияви, діагностика та диференційна діагностика, медикаментозне та хірургічне лікування.	2				2
26.	Злоякісні пухлини печінки: класифікація, прогностичні ознаки, клінічні вияви, методи діагностики та комбіноване лікування.	2				2
27.	Доброякісні пухлини печінки.	2				2
28.	Лікувальна тактика у пацієнтів із метастазами колоректального раку в печінку.	2				2
29.	Ятрогенне пошкодження позапечінкових жовчних проток: шляхи попередження.	2				2
30.	Конвенційні та лапароскопічні хірургічні втручання у пацієнтів із пупковими грижами.	2				2
31.	Класифікація сітчастих трансплантатів для лікування гриж.	2				2
32.	Хронічний біль після герніопластики: лікування та способи попередження.	2				2
33.	Трансплантація печінки: покази та протипокази, техніка трансплантації, імуносупресія після трансплантації.	2				2

34.	Трансплантація підшлункової залози: покази та протипокази, техніка трансплантації, імуносупресія після трансплантації.	2				2
35.	Кишкові нориці.	2				2
36.	Покази та принципи парентерального харчування пацієнтів із хірургічною патологією органів черевної порожнини.	2				2
37.	Методи дослідження зовнішньосекреторної функції підшлункової залози.	2				2
38.	Інструментальні обстеження пацієнтів з патологією товстої кишки: аноскопія, проктоскопія, колоноскопія, аноректальна манометрія, іригографія, комп'ютерна томографія.	2				2
39.	Особливості клінічних виявів хвороби Крона періанальної ділянки.	2				2
40.	Нетримання калу: причини, діагностика, методи лікування.	2				2
41.	Випадіння прямої кишки.	2				2
42.	Рак ободової кишки: прогностичні фактори, клінічні вияви, методи діагностики.	2				2
43.	Рак ободової кишки: тактика хірургічного лікування, комбіноване лікування.	2				2
44.	Рак прямої кишки: прогностичні фактори, клінічні вияви.	2				2
45.	Рак прямої кишки: комбіноване лікування.	2				2
	Разом	90	8	28	8	46

Заочна форма навчання

Розділ	Назва теми	Години	Вид заняття (години)			
			Лекції	Практичні заняття	Семінари	Самостійна робота
1	2	4	5	6	7	8
1.	Клінічний підхід до механічної жовтя-	2	2			

	ниці: причини виникнення, клінічні вияви, лабораторна діагностика, тактика інструментальних досліджень та хірургічного лікування.					
2.	Грижі передньої черевної порожнини: класифікація, клінічні вияви, тактика хірургічного лікування.	2	2			
3.	Хвороби оперованого шлунка: класифікація, клінічні вияви, методи діагностики.	2			2	
4.	Диференційна діагностика запальних захворювань тонкої та товстої кишок.	2			2	
5.	Хронічний панкреатит: причини, патоморфологічні зміни, клінічні вияви, методи діагностики, методи медикаментозного та хірургічного лікування.	2		2		
6.	Рак головки підшлункової залози: онкомаркери та прогнозування курабельності, клінічні вияви, комбіноване лікування.	2		2		
7.	Рак головки підшлункової залози: радикальні та паліативні операції.	2		2		
8.	Хірургічне лікування пацієнтів із гігантськими рубцевими вентральними грижами.	2		2		
9.	Залікове заняття.	2		2		
10.	Запальні захворювання тонкої та товстої кишки: класифікація, епідеміологія, клінічні вияви, інструментальна діагностика, особливості медикаментозного лікування в залежності від локалізації запалення, покази до хірургічного лікування.	2				2
11.	Хірургічна патологія прямої кишки.	2				2
12.	Особливості клінічного перебігу механічної жовтяниці залежно від причини виникнення.	2				2
13.	Злоякісні пухлини жовчних проток: прогностичні фактори, клінічні вияви, комбіноване лікування.	2				2
14.	Пахвинні грижі: вибір методу хірургічного лікування відповідно до міжнародних протоколів.	2				2
15.	Хвороба Крона: фактори ризику, клінічні вияви, діагностика, медикаментозне та хірургічне лікування.	2				2
16.	Неспецифічний виразковий коліт: фактори ризику, клінічні вияви, діагностика, медикаментозне та хірургічне лікування.	2				2
17.	Дивертикульоз та дивертикуліт товстої кишки.	2				2

18.	Геморой: класифікація, причини виникнення, клінічні вияви, діагностика, диференційна діагностика, медикаментозне та хірургічне, в тому числі малоінвазійне, лікування.	2				2
19.	Хронічний панкреатит: причини, патоморфологічні зміни, клінічні вияви, методи діагностики, методи медикаментозного та хірургічного лікування.	2				2
20.	Парапроктит: причини виникнення, клінічні вияви, діагностика, хірургічне лікування.	2				2
21.	Анальна тріщина: етіологія, клініка, диференційна діагностика, консервативне та хірургічне лікування.	2				2
22.	Синдром Міріззі: класифікація, клініка, методи діагностики, лікувальна тактика.	2				2
23.	Роль малоінвазійних втручань у лікуванні пацієнтів з грижами передньої черевної стінки.	2				2
24.	Методи та тактика передопераційного приготування пацієнтів із механічною жовтяницею.	2				2
25.	Роль ендоскопічних втручань у лікуванні пацієнтів із механічною жовтяницею.	2				2
26.	Абсцеси печінки: причини виникнення, клінічні вияви, діагностика та диференційна діагностика, медикаментозне та хірургічне лікування.	2				2
27.	Злоякісні пухлини печінки: класифікація, прогностичні ознаки, клінічні вияви, методи діагностики та комбіноване лікування.	2				2
28.	Доброякісні пухлини печінки.	2				2
29.	Лікувальна тактика у пацієнтів із метастазами колоректального раку в печінку.	2				2
30.	Ятрогенне пошкодження позапечінкових жовчних проток: шляхи попередження.	2				2
31.	Конвенційні та лапароскопічні хірургічні втручання у пацієнтів із пупковими грижами.	2				2
32.	Класифікація сітчастих трансплантатів для лікування гриж.	2				2
33.	Хронічний біль після герніопластики: лікування та способи попередження.	2				2
34.	Трансплантація печінки: покази та протипокази, техніка трансплантації, імуносупресія після трансплантації.	2				2

35.	Трансплантація підшлункової залози: покази та протипокази, техніка трансплантації, імуносупресія після трансплантації.	2				2
36.	Кишкові нориці.	2				2
37.	Покази та принципи парентерального харчування пацієнтів із хірургічною патологією органів черевної порожнини.	2				2
38.	Методи дослідження зовнішньосекреторної функції підшлункової залози.	2				2
39.	Інструментальні обстеження пацієнтів з патологією товстої кишки: аноскопія, проктоскопія, колоноскопія, аноректальна манометрія, іригографія, комп'ютерна томографія.	2				2
40.	Особливості клінічних виявів хвороби Крона періанальної ділянки.	2				2
41.	Нетримання калу: причини, діагностика, методи лікування.	2				2
42.	Випадіння прямої кишки.	2				2
43.	Рак ободової кишки: прогностичні фактори, клінічні вияви, методи діагностики.	2				2
44.	Рак ободової кишки: тактика хірургічного лікування, комбіноване лікування.	2				2
45.	Рак прямої кишки: прогностичні фактори, клінічні вияви, комбіноване лікування.	2				2
	Разом	90	4	10	4	72

4. ТЕМАТИКА ТА ЗМІСТ КУРСУ

Тематичний план лекцій

№	Назва теми	Години
1.	Клінічний підхід до механічної жовтяниці: причини виникнення, клінічні вияви, лабораторна діагностика, тактика інструментальних досліджень та хірургічного лікування.	2
2.	Грижі передньої черевної порожнини: класифікація, клінічні вияви, тактика хірургічного лікування.	2
3.	Запальні захворювання тонкої та товстої кишки: класифікація, епідеміологія, клінічні вияви, інструментальна діагностика, особливості медикаментозного лікування в залежності від локалізації запалення, покази до хірургічного лікування.	
4.	Хірургічна патологія прямої кишки.	2

Разом:	8 год
---------------	--------------

Тематичний план практичних занять

№	Назва теми	Години
1.	Особливості клінічного перебігу механічної жовтяниці залежно від причини виникнення.	2
2.	Рак головки підшлункової залози: онкомаркери та прогнозування курабельності, клінічні вияви, комбіноване лікування.	2
3.	Рак головки підшлункової залози: радикальні та паліативні операції.	2
4.	Злоякісні пухлини жовчних проток: прогностичні фактори, клінічні вияви, комбіноване лікування.	2
5.	Пахвинні грижі: вибір методу хірургічного лікування відповідно до міжнародних протоколів.	2
6.	Хірургічне лікування пацієнтів із гігантськими рубцевими вентральними грижами.	2
7.	Хвороба Крона: фактори ризику, клінічні вияви, діагностика, медикаментозне та хірургічне лікування.	2
8.	Неспецифічний виразковий коліт: фактори ризику, клінічні вияви, діагностика, медикаментозне та хірургічне лікування.	2
9.	Дивертикульоз та дивертикуліт товстої кишки.	2
10.	Геморой: класифікація, причини виникнення, клінічні вияви, діагностика, диференційна діагностика, медикаментозне та хірургічне, в тому числі малоінвазійне, лікування.	2
11.	Хронічний панкреатит: причини, патоморфологічні зміни, клінічні вияви, методи діагностики, методи медикаментозного та хірургічного лікування.	2
12.	Парапроктит: причини виникнення, клінічні вияви, діагностика, хірургічне лікування.	2
13.	Анальна тріщина: етіологія, клініка, диференційна діагностика, консервативне та хірургічне лікування.	2
14.	Залікове заняття.	2
	Разом:	28 год

Тематичний план семінарських занять

№	Назва теми	Години
1.	Синдром Міріззі: класифікація, клініка, методи діагностики, лікувальна тактика.	2
2.	Роль малоінвазійних втручань у лікуванні пацієнтів з грижами передньої черевної стінки.	2
3.	Хвороби оперованого шлунка: класифікація, клінічні вияви, методи діагностики.	2
4.	Диференційна діагностика запальних захворювань тонкої та товстої кишок.	2
	Разом:	8 год

Тематичний план самостійної роботи

№	Назва теми	Години
1.	Методи та тактика передопераційного приготування пацієнтів із механічною жовтяницею.	2
2.	Роль ендоскопічних втручань у лікуванні пацієнтів із механічною жовтяницею.	2
3.	Абсцеси печінки: причини виникнення, клінічні вияви, діагностика та диференційна діагностика, медикаментозне та хірургічне лікування.	2
4.	Злоякісні пухлини печінки: класифікація, прогностичні ознаки, клінічні вияви, методи діагностики та комбіноване лікування.	2
5.	Доброякісні пухлини печінки.	2
6.	Лікувальна тактика у пацієнтів із метастазами колоректального раку в печінку.	2
7.	Ятрогенне пошкодження позапечінкових жовчних проток: шляхи попередження.	2
8.	Конвенційні та лапароскопічні хірургічні втручання у пацієнтів із пупковими грижами.	2
9.	Класифікація сітчастих трансплантатів для лікування гриж.	2
10.	Хронічний біль після герніопластики: лікування та способи попередження.	2
11.	Трансплантація печінки: покази та протипокази, техніка трансплантації, імуносупресія після трансплантації.	2
12.	Трансплантація підшлункової залози: покази та протипокази, техніка трансплантації, імуносупресія після трансплантації.	2
13.	Кишкові норичі.	2
14.	Покази та принципи парентерального харчування пацієнтів із хірургічною патологією органів черевної порожнини.	2
15.	Методи дослідження зовнішньосекреторної функції підшлункової залози.	2
16.	Інструментальні обстеження пацієнтів з патологією товстої кишки: аноскопія, проктоскопія, колоноскопія, аноректальна манометрія, іригографія, комп'ютерна томографія.	2
17.	Особливості клінічних виявів хвороби Крона періанальної ділянки.	2
18.	Нетримання калу: причини, діагностика, методи лікування.	2
19.	Випадіння прямої кишки.	2
20.	Рак ободової кишки: прогностичні фактори, клінічні вияви, методи діагностики.	2
21.	Рак ободової кишки: тактика хірургічного лікування, комбіноване лікування.	2
22.	Рак прямої кишки: прогностичні фактори, клінічні вияви.	2
23.	Рак прямої кишки: комбіноване лікування.	2
	Разом:	46 год

ЗАОЧНА ФОРМА НАВЧАННЯ

Теми лекцій (заочна форма навчання)

№	Тема	Години
---	------	--------

1.	Клінічний підхід до механічної жовтяниці: причини виникнення, клінічні вияви, лабораторна діагностика, тактика інструментальних досліджень та хірургічного лікування.	2
2.	Грижі передньої черевної порожнини: класифікація, клінічні вияви, тактика хірургічного лікування.	2
	Разом	4

Теми семінарських занять (заочна форма навчання)

№	Тема	Години
1.	Хвороби оперованого шлунка: класифікація, клінічні вияви, методи діагностики.	2
2.	Диференційна діагностика запальних захворювань тонкої та товстої кишок.	2
	Разом	4

Теми практичних занять (заочна форма навчання)

№	Тема	Години
1.	Хронічний панкреатит: причини, патоморфологічні зміни, клінічні вияви, методи діагностики, методи медикаментозного та хірургічного лікування.	4
2.	Рак головки підшлункової залози: онкомаркери та прогнозування курабельності, клінічні вияви, комбіноване лікування.	2
3.	Рак головки підшлункової залози: радикальні та паліативні операції.	4
4.	Хірургічне лікування пацієнтів із гігантськими рубцевими вентральними грижами.	
5.	Залікове заняття.	
	Разом	10

Теми для самостійної роботи (заочна форма навчання)

№	Тема	Години
1.	Запальні захворювання тонкої та товстої кишки: класифікація, епідеміологія, клінічні вияви, інструментальна діагностика, особливості медикаментозного лікування в залежності від локалізації запалення, покази до хірургічного лікування.	2
2.	Хірургічна патологія прямої кишки.	2
3.	Особливості клінічного перебігу механічної жовтяниці залежно від причини виникнення.	2
4.	Злоякісні пухлини жовчних проток: прогностичні фактори, клінічні вияви, комбіноване лікування.	2
5.	Пахвинні грижі: вибір методу хірургічного лікування відповідно до міжнародних протоколів.	2
6.	Хвороба Крона: фактори ризику, клінічні вияви, діагностика, медикаментозне та хірургічне лікування.	2
7.	Неспецифічний виразковий коліт: фактори ризику, клінічні вияви, діагностика, медикаментозне та хірургічне лікування.	2
8.	Дивертикульоз та дивертикуліт товстої кишки.	2
9.	Геморой: класифікація, причини виникнення, клінічні вияви, діагностика, диференційна діагностика, медикаментозне та хірургічне, в тому числі малоінвазійне, лікування.	2

10.	Хронічний панкреатит: причини, патоморфологічні зміни, клінічні вияви, методи діагностики, методи медикаментозного та хірургічного лікування.	2
11.	Парапроктит: причини виникнення, клінічні вияви, діагностика, хірургічне лікування.	2
12.	Анальна тріщина: етіологія, клініка, диференційна діагностика, консервативне та хірургічне лікування.	2
13.	Синдром Міріззі: класифікація, клініка, методи діагностики, лікувальна тактика.	2
14.	Роль малоінвазивних втручань у лікуванні пацієнтів з грижами передньої черевної стінки.	2
15.	Методи та тактика передопераційного приготування пацієнтів із механічною жовтяницею.	2
16.	Роль ендоскопічних втручань у лікуванні пацієнтів із механічною жовтяницею.	2
17.	Абсцеси печінки: причини виникнення, клінічні вияви, діагностика та диференційна діагностика, медикаментозне та хірургічне лікування.	2
18.	Злоякісні пухлини печінки: класифікація, прогностичні ознаки, клінічні вияви, методи діагностики та комбіноване лікування.	2
19.	Доброякісні пухлини печінки.	2
20.	Лікувальна тактика у пацієнтів із метастазами колоректального раку в печінку.	2
21.	Ятрогенне пошкодження позапечінкових жовчних проток: шляхи попередження.	2
22.	Конвенційні та лапароскопічні хірургічні втручання у пацієнтів із пупковими грижами.	2
23.	Класифікація сітчастих трансплантатів для лікування гриж.	2
24.	Хронічний біль після герніопластики: лікування та способи попередження.	2
25.	Трансплантація печінки: покази та протипокази, техніка трансплантації, імуносупресія після трансплантації.	2
26.	Трансплантація підшлункової залози: покази та протипокази, техніка трансплантації, імуносупресія після трансплантації.	2
27.	Кишкові нориці.	2
28.	Покази та принципи парентерального харчування пацієнтів із хірургічною патологією органів черевної порожнини.	2
29.	Методи дослідження зовнішньосекреторної функції підшлункової залози.	2
30.	Інструментальні обстеження пацієнтів з патологією товстої кишки: аноскопія, проктоскопія, колоноскопія, аноректальна манометрія, іригографія, комп'ютерна томографія.	2
31.	Особливості клінічних виявів хвороби Крона періанальної ділянки.	2
32.	Нетримання калу: причини, діагностика, методи лікування.	2
33.	Випадіння прямої кишки.	2
34.	Рак ободової кишки: прогностичні фактори, клінічні вияви, методи діагностики.	2
35.	Рак ободової кишки: тактика хірургічного лікування, комбіноване лікування.	2
36.	Рак прямої кишки: прогностичні фактори, клінічні вияви, комбіноване лікування.	2
	Разом	72

5. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Видами навчальної діяльності аспірантів згідно з навчальним планом є:

- а) лекції,
- б) практичні заняття,
- в) семінарські заняття,
- г) самостійна робота аспірантів (СРА).

Практичні та семінарські заняття передбачають:

- 1). Обстеження аспірантами пацієнтів із хірургічною патологією органів черевної порожнини;
- 2). Виявлення симптомів і синдромів хвороб органів черевної порожнини;
- 3). Постановка клінічного діагнозу;
- 4). Проведення диференційного діагнозу хвороб органів черевної порожнини;
- 5). Надання догоспітальної допомоги хворим із хірургічною патологією органів черевної порожнини, у яких розвинулися невідкладні стани;
- 6). Призначення сучасного медикаментозного лікування та вибір тактики хірургічного лікування;
- 7). Вирішення ситуаційних клінічних задач і тестових завдань.

6. ВИДИ КОНТРОЛЮ (ПОТОЧНИЙ І ПІДСУМКОВИЙ)

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку засвоєння аспірантами навчального матеріалу. Формами поточного контролю є:

- а) тестові завдання з вибором однієї правильної відповіді, з визначенням правильної послідовності дій, з визначенням відповідності, з визначенням певної ділянки на фотографії чи схемі («розпізнавання»);
- б) індивідуальне усне опитування, співбесіда;
- в) розв'язання типових ситуаційних задач;
- д) контроль практичних навичок;

Комплексне оцінювання навчальної діяльності здійснюється виставленням традиційної оцінки, яка конвертується у бали відповідно у кожному з занять, аспірант отримує на практичному занятті: оцінку «5» - якщо він виконав правильно не менше 90% навчальних завдань; оцінку «4» - якщо він виконав правильно не менше 80% навчальних завдань; оцінку «3» - якщо він виконав правильно не менше 60% навчальних завдань; оцінку «2» - якщо він виконав правильно менше 60% навчальних завдань; На кінцевому етапі заняття викладач виставляє набрану суму балів і традиційну оцінку в журналі успішності.

Самостійна робота аспіранта оцінюється на практичних заняттях і є складовою підсумкової оцінки аспіранта.

Підсумковий контроль

Загальна система оцінювання проводиться по завершенню вивчення дисципліни у вигляді заліку.

Шкали оцінювання традиційна 4-бальна шкала, багатобальна (200-бальна) шкала, рейтингова шкала ECTS

Залік – це форма підсумкового контролю засвоєння аспірантом теоретичного та практичного матеріалу з навчальної дисципліни. Підсумковий контроль проводиться у письмовій формі, з використанням навчальної платформи Misa, відповідно до розкладу. Триває 2 академічних години.

Максимальна кількість балів, яку може набрати аспірант за поточну навчальну діяльність для допуску до заліку становить 200 балів.

Мінімальна кількість балів, яку повинен набрати аспірант за поточну навчальну діяльність для опуску до заліку становить 120 балів.

Розрахунок кількості балів проводиться на підставі отриманих аспірантом оцінок за 4-ри бальною (національною) шкалою під час вивчення дисципліни, шляхом обчислення середнього арифметичного (СА), округленого до двох знаків після коми. Отримана величина конвертується у бали за багатобальною шкалою таким чином:

$$x = \frac{CA \times 120}{5}$$

Для зручності наведено таблицю перерахунку за 200-бальною шкалою:

Перерахунок середньої оцінки за поточну діяльність у багатобальну шкалу для дисциплін, що завершуються заліком

4 бальна шкала	200 бальна шкала	4 бальна шкала	200 бальна шкала	4 бальна шкала	200 бальна шкала	4 бальна шкала	200 бальна шкала	4 бальна шкала	200 бальна шкала
5	200	4,6	184	4,17	167	3,77	151	3,35	134
4,97	199	4,57	183	4,14	166	3,74	150	3,32	133
4,95	198	4,52	182	4,12	165	3,72	149	3,3	132
4,92	197	4,5	180	4,09	164	3,7	148	3,27	131
4,9	196	4,47	179	4,07	163	3,67	147	3,25	130
4,87	195	4,45	178	4,04	162	3,65	146	3,22	129
4,85	194	4,42	177	4,02	161	3,62	145	3,2	128
4,82	193	4,4	176	3,99	160	3,57	143	3,17	127
7,8	192	4,37	175	3,97	159	3,55	142	3,15	126
4,77	191	4,35	174	3,94	158	3,52	141	3,12	125
4,75	190	4,32	173	3,92	157	3,5	140	3,1	124
4,72	189	4,3	172	3,89	156	3,47	139	3,07	123
4,7	188	4,27	171	3,87	155	3,45	138	3,02	121
4,67	187	4,24	170	3,84	154	3,42	137	3	120
4,65	186	4,22	169	3,82	153	3,4	136	Менше 3	Недо- ста тньо
4,62	185	4,19	168	3,79	152	3,37	135		

Бали з дисципліни для аспірантів, які успішно виконали програму, конвертуються у традиційну 4-ри бальну шкалу за абсолютними критеріями, які наведено нижче у таблиці:

Бали з дисципліни	Оцінка за 4-ри бальною шкалою
Від 170 до 200 балів	5
Від 140 до 169 балів	4
Від 139 балів до мінімальної кількості балів, яку повинен набрати аспірант	3
Нижче мінімальної кількості балів, яку повинен набрати аспірант	2

Об'єктивність оцінювання навчальної діяльності аспірантів перевіряється статистичними методами (коефіцієнт кореляції між оцінкою ECTS та оцінкою за національною шкалою).

7. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ АСПІРАНТІВ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Диференційна діагностика жовтяниць.
2. Особливості клінічного перебігу механічної жовтяниці залежно від причини її виникнення.
3. Лабораторні ознаки механічної жовтяниці.
4. Інструментальна діагностика механічної жовтяниці відповідно до причини її розвитку.
5. Клінічні вияви, прогностичні фактори операбельності механічної жовтяниці у пацієнтів із раком головки підшлункової залози.
6. Передопераційне приготування пацієнтів із механічною жовтяницею спричиненою раком головки підшлункової залози та раком жовчних проток.
7. Радикальні та паліативні операції у пацієнтів із раком головки підшлункової залози.
8. Синдром Міріззі: класифікація, клініка, методи діагностики, лікувальна тактика.
9. Роль ендоскопічних втручань у лікуванні пацієнтів із механічною жовтяницею.
10. Причини виникнення, методи діагностики та лікування пацієнтів із абсцесами печінки.
11. Причини виникнення та фактори ризику розвитку злоякісних пухлин печінки
12. Методи діагностики та лікування пацієнтів із злоякісними пухлинами печінки.
13. Класифікація доброякісних пухлин печінки.
14. Лікувальна тактика у пацієнтів із метастазами колоректального раку в печінку.
15. Шляхи попередження ятрогенного пошкодження позапечінкових жовчних проток.
16. Покази та протипокази до трансплантації печінки.
17. Класифікація гриж передньої черевної стінки.
18. Класифікація сітчастих трансплантатів для лікування гриж.
19. Вибір методу хірургічного лікування пахвинних гриж відповідно до міжнародних протоколів.
20. Передопераційне приготування пацієнтів із гігантськими рубцевими вентральними грижами.
21. Методи хірургічного лікування пацієнтів із гігантськими рубцевими вентральними грижами.
22. Лапароскопічні методи лікування пупкових гриж.
23. Методи лікування хронічного болю після герніопластики.
24. Шляхи попередження хронічного болю після герніопластики.
25. Клінічні вияви та методи інструментальної діагностики хвороби Крона.
26. Медикаментозне та хірургічне лікування хвороби Крона.
27. Клінічні вияви та методи інструментальної діагностики неспецифічного виразкового коліту.
28. Медикаментозне та хірургічне лікування неспецифічного виразкового коліту.
29. Диференційна діагностика запальних хвороб тонкої та товстої кишки.
30. Причини виникнення та клінічні вияви дивертикулярної хвороби товстої кишки.
31. Методи інструментальної діагностики та лікування дивертикулярної хвороби товстої кишки.
32. Причини розвитку, патоморфологічні зміни та клінічні вияви у пацієнтів із хронічним панкреатитом.
33. Методи діагностики недостатності зовнішньосекреторної функції підшлункової залози.
34. Медикаментозні та хірургічні методи лікування хворих на хронічний панкреатит.
35. Показання та техніка трансплантації підшлункової залози.
36. Причини виникнення та класифікація геморою.

37. Малоінвазійні та конвенційні методи хірургічного лікування геморою.
38. Причини виникнення та класифікація парапроктиту.
39. Методи лікування парапроктиту.
40. Класифікація хвороб оперованого шлунка.
41. Клінічні вияви, діагностика, медикаментозне та хірургічне лікування хвороб оперованого шлунка.
42. Класифікація кишкових нориць.
43. Принципи лікування кишкових нориць.
44. Прогностичні фактори, клінічні вияви, методи діагностики раку ободової кишки.
45. Тактика хірургічного лікування, комбіноване лікування раку ободової кишки.
46. Прогностичні фактори, клінічні вияви, методи діагностики раку прямої кишки.
47. Тактика хірургічного лікування, комбіноване лікування раку прямої кишки.
48. Випадіння прямої кишки.

8. ЛІТЕРАТУРА:

Базова література:

1. Клінічна хірургія / За ред. Л.Я. Ковальчука, В.Ф. Саснка, Г.В. Книшова. – Тернопіль: «Укрмедкнига», 2000. – 504 с.
2. Жебровский В.В. Хирургия грыж живота и эвентераций / В.В. Жебровский, Мохамед Том Эльбашир. – Симферополь: "Бизнес-Информ", 2002. – 440 с.
3. Диагностика и лечение заболеваний желчевыводящих путей: Учебное пособие / [И.В. Маев, А.А. Самсонов, Л.М. Салова, Ю.С. Шах и др.]. – М: ГОУ ВУНМЦ МЗ РФ, 2003. – 96 с.
4. Патогенез и хирургическое лечение послеоперационных вентральных грыж / [В.И. Белоконов, Т.А. Федорина, З.В. Ковалева и др.]. – Самара, 2005. – 192 с.
5. Захараш М.П., Пойда О.І., Кучер М.Д. Хірургія: підручник. – К.: Медицина, 2006. – 656 с.
6. Березницький Я.С., Захараш М.П., Мішалов В.Г., Шидловський В.О. Хірургія, Том I: підручник. – Дніпропетровськ: РВА Дніпро-VAL, 2006. — 618 с.
7. Хірургічні хвороби: Підруч. для студ. вищ. мед. навч. закл. / П.Я. Чумак, А.Я. Кузнєцов, М.О. Рудий, О.П. Ковальов. — Т.: ТДМУ: Укрмедкнига, 2006. — 487 с.
8. Березницький Я.С., Захараш М.П., Мішалов В.Г. Хірургія, Том II: підручник. – Дніпропетровськ: РВА Дніпро-VAL, 2007. — 628 с.
9. Ранние послеоперационные осложнения у больных калькулезным холециститом и холедохолитиазом / Красильников Д.М., Фаррахов А.З., Хайруллин И.И., Маврин М.И. – Казань: Медицина, 2008. – 176 с.
10. Хірургічна гастроентерологія: Навчальний посібник / М.П. Павловський, Н.І. Бойко, С.М. Чуклін та ін. – Львів: «Кварт», 2010. – 432 с.
11. Хірургія: підручник / За ред. Л.Я. Ковальчука. – Тернопіль: ТДМУ, 2010. – 1056 с.
12. Практична гастроентерологія: Сучасна тактика й алгоритми ведення хворих з основними гастроентерологічними захворюваннями і синдромами : посібник для лікарів / В.Г. Передерій, С.М. Ткач. – Вінниця : Нова Книга, 2012. – 736 с.
13. Хирургия / Захараш М. П. [и др.]; под ред. лауреата Гос. премии Украины в обл. науки и техники, чл.-кор. НАМН Украины, проф. М. П. Захараша ; Нац. мед. ун-т им. А. А. Богомольца. – Винница : Нова Книга, 2014. – 686 с.
14. Хирургия: Учебник: В 2 томах. / Бойко С.А., Болдижар А.А., Болдижар П.А. и др.; Под ред. П.Г. Кондратенко, В.И. Русина. – 3-е изд., перераб. и доп. – 3-е изд., перераб. и доп. – К.: Издатель

Заславский А.Ю., 2017. – 676 с.

15. Атлас эндокринной хирургии / С.Э Карти; пер. с англ.; под ред. Д.Г. Бельцевича. – М.: Логосфера, 2019. – 336 с.

16. Essential practice of surgery: basic science and clinical evidence / J.A. Norton, R.R. Bollinger, A.E. Chang [et al.] – New York: Springer, 2003. – 761p.

17. Textbook of endocrine surgery / O.H. Clark, Q.-Y. Duh, E. Kebebew [et al.]. – Philadelphia: Elsevier, 2005. – 828p.

18. Schwartz's Manual of Surgery 2 volume set / C.B. Brunnicardi, R.E. Pollock, D.L. Dunn [et. al] – 8th ed. – Texas: The McGraw-Hill Professional, 2007. – 887p.

19. Surgical pathology of the GI tract, liver, biliary tract, and pancreas / [edited by] Robert D. Odze, John R. Goldblum. — 2nd ed., - Philadelphia: Elsevier Inc., 2009. - 1368 p.

20. Haimovici's Vascular Surgery / E. Ascher, F.J. Veith, P. Gloviczki [et al.] – West Sussex: Wiley-Blackwell, 2012. – 1317p.

21. Emergency war surgery / M.A. Cubano, M.K. Lenhart, J.A. Bailey [et al.]. – Houston: Office of The Surgeon General, 2013. – 472p.

22. Sabiston Textbook of Surgery / C. Townsend, R.D. Beauchamp, B.M. Evers, K. Mattox ed. – 20th ed. – Elsevier, 2016. – 2176p.

23. Schwartz's Principles of Surgery 2 volume set / F.C. Brunnicardi, D.K. Andersen, T.R. Billiar [et. al] – 11th ed. – Texas: The McGraw-Hill Professional, 2019. – 1887p.

Допоміжна література:

1. Оперативная хирургия / Под ред. И. Литгмана / Будапешт: И-во АН Венгрии, 1981. – 1176 с.

2. Неттер Ф. Атлас анатомії людини / Неттер Ф.; під ред. Ю.Б. Чайковського / наук. пер з англ. А.А. Цегельського – Львів: Наутілус, 2004. – 592 с.

3. Fischer's mastery of surgery: 7th edition // J.E. Fischer, E.C. Ellison, G.R. Upchurch Jr. [et al.]. – Philadelphia : Wolters Kluwer, 2019. – 8141 p.

4. Guyton A.C. Textbook of medical physiology. 11th ed. / A.C. Guyton, John E. Hall. — Philadelphia: Elsevier Inc., 2006. - 1116 p.

5. Dulucq J.-L. Tips and Techniques in Laparoscopic Surgery // Berlin: Springer-Verlag, 2005. - 244 p.

Інформаційні ресурси:

Джерела Інтернет

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/>

MedScape.com